

Anculewicz, Zbigniew

"Bibliografia zwartych i ulotnych druków konspiracyjnych wydawanych na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945", Władysław Chojnacki, przygotowali do druku Wojciech Chojnacki i Jerzy Kandziora, Warszawa 2005 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2, 300-301

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

historycznego związanego z Olsztynem, choćby poprzez Ośrodek Badań Naukowych i Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w tym mieście – wspaniałego patrona i poprzednika współczesnych badaczy dziejów Prus Wschodnich i Zachodnich z Królewcem w centrum.

Józef Borzyszkowski

Władysław Chojnacki, *Bibliografia zwartych i ulotnych druków konspiracyjnych wydawanych na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką w latach 1939–1945*, przygotowali do druku Wojciech Chojnacki i Jerzy Kandziora, Warszawa 2005. Wydawnictwo LTW, ss. 680, il. 170, 5 indeksów.

W 2005 r. Wojciech Chojnacki wraz z Jerzym Kandziorą wznowili klasyczną już pozycję wybitnego historyka, bibliografa, badacza dziejów Warmii i Mazur, a także prasoznawcy, przedwcześnie zmarłego profesora Uniwersytetu Warszawskiego Władysława Chojnackiego – *Bibliografia zwartych i ulotnych druków konspiracyjnych...*. Profesor Władysław Chojnacki znany był olsztyńskiemu środowisku humanistycznemu nie tylko jako wybitny uczony, zajmujący się dziejami Warmii i Mazur w okresie nowożytnym i w epoce nowoczesnej, ale przede wszystkim jako współtwórca tego środowiska w początkowym okresie jego kształtowania się bezpośrednio po zakończeniu działań II wojny światowej, a w latach późniejszych badacz dziejów prasy polskiej wydawanej na terenie byłych Prus Wschodnich.

Pierwsze wydanie bibliografii ukazało się w Państwowym Wydawnictwie Naukowym w Warszawie w 1969 r. z licznymi ingerencjami cenzorskimi (usunięto m.in. dwa zasadnicze indeksy: wydawców i drukarzy oraz miejsc ukazywania się druków), które w niemalym stopniu wypaczyły zamierzoną przez autora koncepcję wydawnictwa bibliograficznego, którego celem było przede wszystkim zarejestrowanie możliwie wszystkich zwartych druków konspiracyjnych wydawanych pod okupacją niemiecką na ziemiach polskich podczas II wojny światowej, a w szczególności druków ulotnych. Jak wspominał autor bibliografii, prace nad nią rozpoczął jeszcze w toku działań wojennych w 1943 r. Ukazanie się tej bibliografii na rynku wydawniczym w ograniczonym nakładzie było wielkim wydarzeniem nie tylko naukowym, ale przede wszystkim księgarskim. A samemu autorowi przysporzyło wielu słów uznania w kraju i poza jego granicami, jako wybitnemu bibliografowi – następcy „ojca polskiej bibliografii” Karola Estreichera.

Dobrze się stało, że syn profesora, Wojciech Chojnacki, znany i uznany warszawski księgarz, miłośnik bibliografii – podjął się, przy współpracy Jerzego Kandziory, prac nad reedycją jednego z ważniejszych dzieł swojego ojca. Jak wspomina autor reedycji, prace nad nią podjął już w 1999 r., w osiem lat po śmierci profesora i trzydzieści po ukazaniu się jej pierwszego wydania. Praca z roku 2005 ukazała się w limitowanym nakładzie 444 numerowanych egzemplarzy. Po jej wnikliwym przestudiowaniu odnosi się wrażenie, że ma się do czynienia z dziełem zupełnie nowym, nowatorskim zarówno pod względem przejrzystości opisów, jak i samej ich treści.

Bibliografia rejestruje 3144 tytuły druków, w tym 1719 druków zwartych i 1423 druki ulotne. Aż 87% opisów dokonano z autopsji, co jest niewątpliwie ogromnym sukcesem reedytorów, zwłaszcza że od zakończenia II wojny światowej upłynęło już przeszło sześćdziesiąt lat. Opisy nie budzą żadnych zastrzeżeń od strony metodologicznej, jak i treści. Każdy z nich zawiera: imię i nazwisko autora druku. Zasadniczy (główny) tytuł druku, ewentualnie podtytuł, nazwę wydawnictwa, miejsce i datę wydania, format wydawnictwa, liczbę stron, nakład, spis treści, krótkie omówienie zawartości danego druku, a nawet informację, kto ją kolportował. Podano także miejsce przechowywania wydawnictwa, źródło informacji o nim, informację, czy dane wydawnictwo jest zmikrofil-

mwane. W wypadku wątpliwości co do miejsca wydania, zaznaczono je poprzez dodanie znaku zapytania, co jest w pełni uzasadnione przyjętymi zasadami przy tego typu opracowaniach. Podobne zasady zastosowali autorzy w odniesieniu do opisów druków ulotnych przygotowywanych z materiałów zbieranych przez Władysława Chojnackiego, jak i własnych dociekań archiwalnych. Ponadto autorzy w treści opisu zamieścili inne ważne informacje dla potencjalnego czytelnika. I tak w przypadkach, kiedy istniała możliwość ustalenia, dodawano np. informacje o przedrukach danego wydawnictwa oraz czy było ono recenzowane, a jeżeli tak to w jakim wydawnictwie i kiedy. Dziś tego typu informacje stanowią bezcenne źródło do poznania stanu i wielkości produkcji wydawniczej, jaka miała miejsce na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką. Na szczególne wyróżnienie zasługuje fakt dogłębnej kwerendy archiwalnej, jakiej dokonał Wojciech Chojnacki i Jerzy Kandziora w archiwum Studium Polski Podziemnej w Londynie, a także w krajowych archiwach i bibliotekach, korzystali również ze zbiorów osób prywatnych (m.in. ze zbiorów dr. Krzysztofa Kunerta), co w znacznym stopniu przyczyniło się do precyzji opisu oraz zweryfikowania opisów dokonanych przez samego profesora.

Integralną częścią bibliografii jest pięć indeksów (Indeks wydawców i drukarzy, Indeks miejsc wydania i druku, Indeks przedmiotowy, Indeks alfabetyczny autorów pseudonimów i kryptonimów wymienionych w antologiach poezji i prozy, Indeks alfabetyczny tytułów i inscypitów utworów poetyckich znajdujących się w antologii poezji), które sporządzone w sposób nadszczegółowy, ułatwiają nawet nieprzygotowanemu czytelnikowi poruszanie się po bibliografii. Należy zwrócić uwagę także na dodane liczne ilustracje, prezentujące dorobek wydawniczy polskich organizacji niepodległościowych w latach 1939–1945. Znajdujemy tu m.in. takie rarytasy, jak reprodukcje, i to w kolorze znaczków pocztowych Poczty Polskiej (s. 656), kart do gry (s. 660), banknotów wydanych przez Bank Emisyjny w Polsce (s. 657) czy wreszcie okładki, także w kolorze, ważniejszych utworów prozatorskich i poetyckich (s. 641, 664).

Ważne uzupełnienie bibliografii stanowią wstępy – do pierwszego wydania Władysława Chojnackiego, jak i do wydania drugiego, autorstwa Wojciecha Chojnackiego, w którym szczegółowo przedstawiono historię prac przygotowawczych do reedycji bibliografii, a także omówiono zasady opracowania opisów bibliograficznych. Autorzy reedycji pokusili się również o zamieszczenie wyboru najważniejszych pozycji literatury przedmiotu, co przy wydaniu tego typu publikacji jest obecnie bardzo rzadko praktykowane.

Mamy więc do czynienia z dziełem niezwykle dojrzałym, bardzo ważnym, rzucającym nowe światło na dokonania podziemia wydawniczego w popularyzacji polskiej prozy, poezji, jak również w dziedzinie plakatu, wydawnictw propagandowych służących podtrzymywaniu męstwa w polskim społeczeństwie, niepoddawania się terrorowi okupacyjnemu i nadziei na lepszą przyszłość w wolnej Rzeczypospolitej. Ma rację Wojciech Chojnacki, gdy konstatuje, iż *Bibliografia zwartych i ulotnych druków...* jest pierwszą tego typu publikacją prezentującą czytelnikowi polskiemu, i nie tylko, „dorobek podziemia wydawniczego z II wojny światowej w zakresie ulotek. Dlatego działania mające na celu rejestrację ulotek należą do bardzo trudnych i pracochłonnych przedsięwzięć” (s. 20). Dodać wypada tylko, że są one niedoceniane w wypadkach, gdy autorzy podobnych przedsięwzięć podejmują starania o przyznanie im grantów na prowadzenie kwerend archiwalnych, bibliotecznych, czy też w staraniach o dofinansowywanie tego typu publikacji skierowanych już do druku.

Omawiana bibliografia niewątpliwie będzie stanowić lekturę obowiązkową dla bibliografów, bibliotekarzy, historyków, prasoznawców, ale też dla wszystkich, dla którym przeszłość własnego narodu stanowi jeden z najważniejszych wyznaczników polskiej tożsamości narodowej.

Zbigniew Anculewicz